

Nederlands Fruit Netwerk

Jaarverslag 2019

M.C.M. Rutten
maart 2020

Jaarverslag 2019, Nederlands Fruit Netwerk

Korte historie van het Nederlands Fruit Netwerk

Het Nederlands Fruit Netwerk is in 2015 opgericht als onderdeel van Stichting de Oerakker met als doel opsporing en behoud van fruitrassen die tot het Nederlands cultureel erfgoed behoren. Omdat in Nederland van oudsher vooral nieuwe appelvariëteiten werden gekweekt, zijn de appels als eerste aangepakt. In de eerste periode van het Netwerk is vooral aandacht besteed aan de samenstelling van het Netwerk, de beheersstructuur en het discussiëren over de te volgen aanpak. Die discussie heeft in 2016 geleid tot een voorstel om in Nederland één of meerdere collectieboomgaarden te realiseren, die een alomvattende collectie van de fruitrassen behorend tot het Nederlands cultureel erfgoed herbergen. De middelen daarvoor moeten nog verworven worden, maar het plan staat.

Vervolgens is in 2017 een begin gemaakt met de inventarisatie van de fruitcollecties in de boomgaarden van de bij het Netwerk aangesloten personen of groeperingen, om zo een indruk te krijgen van welke rassen er nog zijn, en welke mogelijk (voorgoed) verloren zijn gegaan. Deze fase is grotendeels afgerond, al zullen collecties met enige regelmaat herzien dan wel uitgebreid worden, en dus is continu onderhoud van onze collectiedatabases nodig. In de inventarisatiefase is duidelijk geworden dat veel materiaal nog wel te vinden is, maar het behoud ervan op lange termijn is verre van verzekerd.

Overzicht

Het jaar 2019 was een belangrijk jaar voor het Nederlands Fruit Netwerk. In de collectieboomgaard van Wageningen Universiteit, op het proefbedrijf in Randwijk is plek vrijgekomen voor het planten van erfgoedrassen in de appelcollectie. Omdat deze gelegenheid zich voordeed is een belangrijk deel van de activiteiten binnen het Netwerk gericht geweest op de keuze en vermeerdering van deze rassen. De inventarisatie van appelrassen van alle aangesloten collecties is zo goed als compleet gemaakt. Het Netwerk heeft zich op diverse fruit-gerelateerde bijeenkomsten laten zien. De hoeveelheid activiteiten die het Nederlands Fruit Netwerk ontplooit is inmiddels dermate toegenomen, dat we besloten hebben om onze belangrijkste acties of wapenfeiten vast te leggen in een jaarverslag. Dat is dit document geworden.

Leden

Uit 2019 zijn de volgende collectieboomgaarden aangesloten en direct betrokken bij het Nederlands Fruit Netwerk, zie bijgaand kaartje (donkergroene stippen):

Hoogstamboomgaard Middenbeemster, eigendom van de Pomologische Vereniging Noord-Holland, vertegenwoordigd door Thijs Jostmeijer, Geo de Kruijk en Rogier Tan.

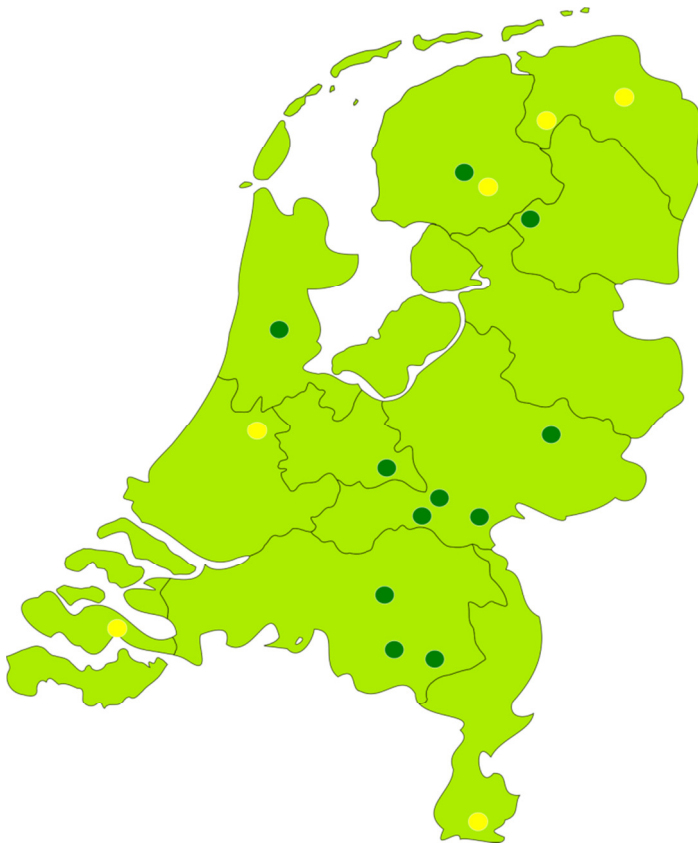
Hoogstamboomgaard Frederiksoord, beheerd door de Noordelijke Pomologische Vereniging, vertegenwoordigd door Marianne van Lienden.

Hoogstamboomgaard Belle Fleur te Kasteren (Liempde), eigendom van Jan en Jeanne Zandbergen – van den Boom, en door hen vertegenwoordigd.

Hoogstamboomgaard Acht, beheerd door de Stichting Werkgroep Boomgaard Acht, en vertegenwoordigd door Marcel Rutten.

Een groot aantal deelcollecties, met (terug)gevonden oude appel- en perenrassen, die als collectie-boomgaarden zijn ondergebracht bij particulieren in met name Gelderland. Deze worden momenteel als “Rossel-boomgaarden” beheerd, in samenwerking met de Stichting

Landschapsbeheer Gelderland en een aantal Achterhoekse gemeentes, in het kader van een LEADER-project. De vinder van deze oude rassen, Hennie Rossel, vertegenwoordigt al deze boomgaarden in het Nederlands Fruit Netwerk.

Figuur 1: Lokaties van collectieboomgaarden, beheerd door leden van het Nederlands Fruit Netwerk

Ook betrokken bij het Nederlands Fruit Netwerk, maar wat meer op afstand zijn de volgende leden (gele stippen op het kaartje):

Diverse boomgaarden in Limburg, eigendom van de leden van het Pomologisch Genootschap Limburg, vertegenwoordigd door W.R. en B.J.

Diverse boomgaarden in Zuid-Holland, Groningen en Friesland, beheerd door de “Vrienden van het Oude Fruit”, Griet Bergsma, Lucas Duyts, Josje Regout, Jan Veel, Jan Woltema.

De collectie van het Fruitteeltmuseum Kapelle, beheerd door o.a. dhr. J. d. S.

Opzeggingen/nieuwe leden

De heren J. S. (PGL) en N. B. (Kasteeltuin Assumburg) hebben aangegeven niet langer prijs te stellen op deelname in het Nederlands Fruit Netwerk. Rogier Tan (POMVNH) is toegetreden als nieuw lid.

Inventarisatie van appelrassen in de collecties

De inventarisatie die in 2016 in gang is gezet heeft een voorlopig eindpunt bereikt in 2019. Deze inventarisatie hield in dat de leden hun eigen bomenbestand eens goed tegen het licht hielden om zo tot een gezamenlijk antwoord te komen op de vraag wat we nu in Nederland nog aan appelrassen hebben staan, en waarvan we weten wat het is. De gegevens van alle ons bekende bomen zijn nu samengevat in de vorm van paspoortdata zoals die gehanteerd worden in

Boomkwekerij “de Vruchtboom” te Sumar, eigendom van en vertegenwoordigd door Auke Kleefstra.

De collectieboomgaard van Ger van Santvoort te Someren, vertegenwoordigd door de eigenaar.

De collectieboomgaard van Walter den Hollander te Cothen, vertegenwoordigd door de eigenaar.

De collectieboomgaard “Fraai Fruit” van Els Puijk te Beneden-Leeuwen, vertegenwoordigd door de eigenaresse.

De hoogstamboomgaard van Louis en Corrie Dolmans te Ressen (Gld), vertegenwoordigd door de eigenaren.

De collectieboomgaard van het Centrum voor Genetische Bronnen Nederland (CGN), Wageningen Universiteit, beheerd door Willem van Doijeweert.

databases voor genetisch materiaal. Met name bij de grotere collecties heeft het verzamelen van deze informatie logischerwijs veel tijd gekost. Bij de laatste update van de inventarisatie stond de teller op meer dan 3700 accessies, verdeeld over meer dan 800 verschillende rassen.

Erfgoedselectie

Met de mededeling eind 2018 dat de collectieboomgaard van het CGN uitgebreid mag gaan worden met appelrassen behorend tot het Nederlands Cultureel Erfgoed, ten koste van overbodig geworden onderzoeksmateriaal, is begin 2019 versneld een eerste keuze gemaakt uit het tot dan toe geïnventariseerde en beschikbare materiaal. Er is een voorlopige set criteria voor erfgoedmateriaal opgesteld en vervolgens is uit het grote aanbod van mogelijke kandidaten een min of meer veilige selectie gemaakt. Veilig, omdat de erfgoedcriteria nog niet volledig vastgesteld waren, maar er snel een keuze gemaakt moest worden omdat het entseizoen al in volle gang was. De rassen die zijn gekozen komen minimaal voor in bestaande collecties, en zijn door de pomologische experts binnen het Netwerk aangewezen als cultureel erfgoed. Bij de keuze is tevens overwogen dat, hoewel de erfgoedcriteria nog niet vastgesteld waren, de nu geselecteerde rassen aan zeer scherp gestelde erfgoedcriteria zouden voldoen. De eerste 30 erfgoeddrassen zijn (met de donor van het entmateriaal):

Rasnaam	Bron	Rasnaam	Bron
Doeke Martens	Auke Kleefstra	Benderzoet	POMVNH
Drentsche Bellefleur	Auke Kleefstra	Enkhuizer Aagt	POMVNH
Koningin Juliana	Auke Kleefstra	Kandijzoet	POMVNH
Pater van den Elsen	Auke Kleefstra	Koerzoet	POMVNH
Rijnzoet	Els Puijk	Rode Poom	POMVNH
Tuinzoet	Fruitteeltmuseum	Schagerrood	POMVNH
Du Halder	Ger van Santvoort	Zoete Dobber	POMVNH
Franse Zure	Ger van Santvoort	Zoete Kan	POMVNH
Schimmerts Rozenblaadje	Ger van Santvoort	Zure Paternoster	POMVNH
Winschoter Glorie	Ger van Santvoort	Huismanszoet	VOF
Dubbele rode winterparadijs	Jan Zandbergen	Witte wijnappel	VOF
Herfstgoud	Jan Zandbergen	Zoete Veger	VOF
Schone van Moorveld	Jan Zandbergen		
Zure Kafappel	Jan Zandbergen		
Haneman	Els Puijk		
Rode Pippeling	NPV		
Schone van Iephof	NPV		
Zoete Roemeling	Els Puijk		

Het ras “Koningin Juliana” stond al in de CGN-collectie, maar is besmet met het mozaïekvirus en wordt daarom vervangen. Het entmateriaal is vlot en in afdoende hoeveelheden beschikbaar gesteld door alle deelnemers in het Netwerk. In februari zijn de erfgoeddrassen geënt op M9.T337 onderstammen, en tot uitlevering in de kas van Ger van Santvoort opgekweekt. De jonge bomen zijn tijdens de determineerbijeenkomst van 10 oktober in Randwijk overgedragen aan het CGN. Achteraf bleek dat de Schone van Iephof met vruchtboomkanker besmet was. Dit ras is niet uitgeleverd, bij de volgende gelegenheid wordt het opnieuw vermeerderd met ander entmateriaal.

Selectiecriteria

Na de eerste, wat gehaaste selectie en vermeerdering hebben we uitgebreid aandacht besteed

aan de vaststelling van de erfgoedcriteria voor appelrassen. Wat maakt een appelras nu de moeite van het behouden waard? Tijdens een tamelijk felle discussie die hoofdzakelijk per e-mail gevoerd is, zijn de belangrijkste criteria naar voren gekomen. In een bijeenkomst van de pomologische experts van het Netwerk zijn de criteria vervolgens vastgelegd. Van belang zijn de volgende zaken: Nederlands erfgoed komt uit Nederland, of is in Nederland ‘ingeburgerd’, dat wil zeggen dat een ras dermate veel aangeplant is geweest dat het niet uit de Nederlandse fruitcultuur weg te denken is. Cox Orange Pippin is een voorbeeld van een dergelijk ras. Engels van oorsprong, maar in gigantische hoeveelheden geteeld in Nederland. Het ras komt nu overigens nauwelijks meer voor in de fruitteelt. Rassen zoals beschreven in de Nederlandse literatuur vanaf 1758 (Knoop) tot en met 50 jaar of ouder, of in elk geval kwekersrecht-vrije rassen. Daarnaast alle streekcrassen, mits er in elk geval sprake is van een behoorlijke aanplant van het ras. Een enkele boom maakt een appel geen erfgoed. Verder zijn rassen ontwikkeld in Nederland, door Sprenger, de Sonnaville, CPRO, IVT etc. erfgoed. De complete set criteria luidt als volgt:

- Rassen die gekweekt en/of gebruikt zijn in Nederland. **Dit is een belangrijk beginsel. Het sluit alle rassen uit die nooit in Nederland gekweekt of geteeld zijn.** Nederland is in dit verband wel een rekbaar begrip; de afgelopen eeuwen zijn de landsgrenzen behoorlijk veranderd. Met die veranderingen moet ook rekening gehouden worden.
- Zgn. “Knoop-rassen” (de meeste, niet alle).
- Alles van voor 1850, waarvan een degelijke beschrijving voorhanden is. Dit impliceert alles uit Van Noort en Knoop.
- Enkele rassen genoemd in Nederlandsche Fruitsoorten, een overzicht van het Nederlandse hoofdsortiment vervaardigd door de Nederlandsche Heide-maatschappij (1942). Met name rassen van onbekende herkomst, of (als natuurlijke) zaailing gevonden in Nederland.
  - Rassen van de Lunterse Tuinbouwvereniging
  - Sprenger-rassen
  - De Sonnaville-rassen
  - IVT-rassen
  - Streekcrassen
- Alles uit Van Noort (1830), Berghuis (1868) , Wendel (1879), de Greeff (1905-1908).
- Alles uit Kiès (1969)
- Alles in de rassenlijsten t/m 1969, dus 50 jaar of ouder.

Met deze criteria in overweging, zijn alle rassen in collecties van het Netwerk opnieuw tegen het licht gehouden en verdeeld in vier categorieën, die onderscheiden tussen al of niet erfgoedwaardigheid, en urgentie voor behoud, oftewel zeldzaamheid:

- A) erfgoed en urgent
- B) geen erfgoed, wel urgent
- C) wel erfgoed, niet urgent
- D) geen erfgoed, niet urgent

Alle Netwerk leden hebben voor hun eigen collectie de balans opgemaakt voor wat betreft hun appelrassen, en hun collectie in deze 4 categorieën verdeeld. Dit doet het meeste recht aan de selectie van de streekcrassen, omdat die per definitie alleen maar lokaal bekend zijn, en dus niet vanzelfsprekend door alle Netwerk leden op hun waarde geschat kunnen worden.

Figuur 2: Erfgoedselectie-bijeenkomst Wageningen

Met deze nieuwe indeling van onze collecties is uiteraard categorie A degene waar we ons voorlopig op richten, bedreigd erfgoed. In de selectieronde van eind 2019 zijn alleen de rassen uit deze categorie in aanmerking gekomen om te vermeerderen. Die selectieronde heeft de volgende 31 rassen opgeleverd, ook weer met vermelding van de donor van het entmateriaal:

Rasnaam	Bron	Rasnaam	Bron
Anna Boelens	Auke Kleefstra	Schutters Reinette	Auke Kleefstra
Boerma-Appel	Auke Kleefstra	Schone van Iephof	Auke Kleefstra
Coelhorst	Walter den Hollander	Vlaamse Schijveling	POMVNH
Dekker's Glorie	POMVNH	Wijker Pippeling	POMVNH
Dokkumer Nije	Auke Kleefstra	Willem III	VOF
Dubbele Grauwe Gulderling	Hennie Rossel	Winter Bloem Soet (Knoop)	Hennie Rossel
Gele Soete Silverling	Hennie Rossel	Zoete Campagner	POMVNH
Hermien van Eibergen	Hennie Rossel	Zoete Dolphijn	Hennie Rossel
Hollandse Bellefleur	POMVNH	Zoete Ermgaard	POMVNH
Hondertmarken	Hennie Rossel	Zoete Holaert	Auke Kleefstra
Jansen van Welten	Ger van Santvoort	Zoete Kroon (Knoop)	Hennie Rossel
Lentse Rode	Jan Zandbergen	Zoete Oranje	POMVNH
Present van Friesland	Auke Kleefstra	Zoete Pippeling	POMVNH
Present van Holland	POMVNH	Zoete Princesse Noble	Hennie Rossel
Rabauw	Hennie Rossel	Zoete van de Bent	Auke Kleefstra
Rode Kroonsappel	Hennie Rossel	Zoete Grauwe Reinette	POMVNH
Roosappel	Hennie Rossel		

Er zijn nu 31 rassen gekozen omdat de onderstammen in veelvoud van 25 geleverd worden, de aanplant in Randwijk uit 3 bomen per ras bestaat, en we van elk ras 4 exemplaren maken om bij uitval niet in de problemen te komen. De Schone van Iephof wordt opnieuw gemaakt om de uitval in de eerdere vermeerderingsronde teniet te doen. Begin 2020 worden de bomen vermeerderd, nu op M9.RN29 onderstammen, deze zouden betere resultaten geven bij herplant in bestaande boomgaarden.

In 2019 zijn in totaal 60 appelrassen geselecteerd die aan de collectie van het CGN toegevoegd worden. Dat is nog niet waar we uiteindelijk naartoe willen, een aantal eigen collectieboomgaarden, maar in elk geval zijn deze rassen nu wat beter beschermd, en op termijn beschikbaar als vermeerderingsmateriaal.

Determineerwerk

Het Nederlands Fruit Netwerk combineert haar vergaderingen in het oogstseizoen meestal met determineerwerk. Bijeenkomsten worden zodanig gepland dat bijvoorbeeld de vroege rassen van een collectie nader onderzocht kunnen worden. In

Figuur 3: Determineren op locatie (Randwijk)

2019 zijn zo 2 bijeenkomsten in Randwijk gehouden, op 21 augustus en op 10 oktober. De collectie wordt dan gezamenlijk beschouwd, en de rassen die (rijpe) vrucht dragen op ras-echtheid getoetst. Bij twijfel wordt materiaal meegenomen voor verder onderzoek. Vanaf 2017 is de CGN collectie zo'n beetje de best onderzochte appelcollectie voor wat betreft ras-echtheid.

Op 12 september heeft een deel van de Netwerk leden op verzoek een hele dag determineerwerk gedaan op het Openluchtmuseum in Arnhem. Het Openluchtmuseum wil graag dat de fruitbomen op het terrein qua herkomst passen bij de diverse thema's in de permanente expositie, en heeft het Nederlands Fruit Netwerk om advies gevraagd. Voor

Figuur 4: Leden van het Nederlands Fruit Netwerk determineren op locatie in het Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem

Figuur 5: Uitleg bij oude pomologische literatuur, fruitdag Brabants Landschap / Nederlands Fruit Netwerk

het Fruit Netwerk biedt het een mogelijkheid om in de toekomst de OLM-collectie uit te breiden met interessante rassen, die ook nog eens als een soort uithangbord voor het Nederlands Fruit Netwerk kunnen fungeren.

Naast de gezamenlijke optredens doen de meeste leden van het Nederlands Fruit Netwerk individueel determineerwerk bij de verenigingen waaraan zij gelieerd zijn, of op pomologische bijeenkomsten georganiseerd door derden.

Figuur 6: De eerste serie vermeerderde erfgoedrasen bekijken op de Voorjaars-bijeenkomst van de Oerakker.

Promotie-activiteit

Het Nederlands Fruit Netwerk voert geen actief beleid op het gebied van promotionele activiteiten, we hebben geen PR-manager of iets dergelijks. Dat neemt niet weg dat we ons bij diverse gelegenheden actief manifesteren als een club die intensief samenwerkt, en ook naar buiten treedt als een kenniscentrum voor bedreigde fruitrassen.

Evenementen

Op verzoek van het Oerakker bestuur organiseerde het Nederlands Fruit Netwerk de voorjaarsbijeenkomst van de Oerakker, op 3 juli. In de ochtend zijn we te gast geweest bij de Stadstuin Helmond, bestierd door Nicole van de Rijt en Jack Kloft. 's Middags werden we in Someren opgewacht door Ger van Santvoort in zijn grote boomgaard en koude kas met steenfruit. De ca. 30 gasten (allen gelieerd aan de Oerakker) konden kennis nemen van de beschrijvingsmethode voor peulvruchten, de werkwijze en stand van zaken van het Fruit Netwerk, en uiteraard werd er veel geproefd.

Figuur 7: Oogstfeest Kromme Rijnstreek, Cothen. Foto: Stichting Oogstfeest Kromme Rijnstreek

6000 mensen bezocht.

Op 22 september verleende het NFN medewerking aan het door het Pomologisch Genootschap Limburg georganiseerde evenement: "Appel- en perendag van het PGL" te Schimmert. Met de tegenvallende appeloogst dit jaar werden diverse leden van het Nederlands Fruit Netwerk gevraagd om appels en peren uit hun collectieboomgaard ter tentoonstelling aan te bieden. Fruit uit Eindhoven, Someren en Randwijk vond zo zijn weg naar het Limburgse. In totaal werden ca. 320 verschillende appel- en perenrassen tentoongesteld.

Op 25 augustus heeft het Nederlands Fruit Netwerk, samen met het Brabants Landschap, een fruitdag georganiseerd in het Groot-Duijhuys in Kasteren (Liempde). De dag was ingepland als een reguliere maandelijkse openstelling van deze middeleeuwse boerderij. Naast de tentoonstelling van een heel aantal bijzondere appel- en perenrassen konden bezoekers informatie krijgen over hun eigen meegebrachte fruit, en werden er rondleidingen gegeven in de naburige collectieboomgaard van een van de leden van het Nederlands Fruit Netwerk. De dag werd bezocht door ruim 150 bezoekers, hetgeen het drievoudige is van de gemiddelde bezoekersaantallen op dit soort openstellingen. Fruit Netwerk leden Jan en Jeanne Zandbergen en Marcel Rutten hebben deze dag georganiseerd.

In Cothen, in de Kromme Rijnstreek, werd op 31 augustus het tweejaarlijkse evenement "Oogstfeest Kromme Rijnstreek" gehouden. Walter den Hollander, lid van het Nederlands Fruit Netwerk, bemande zijn stand met een grote selectie aan bijzondere appel- en perenrassen, en gaf o.a. voorlichting rond de activiteiten van het NFN. De dag werd door meer dan

Figuur 8: Appel- en perendag Pomologisch Genootschap Limburg

Op de dag zelf hebben Ger van Santvoort, Marcel Rutten en Jan en Jeanne Zandbergen naast de mensen van het PGL uitleg gegeven over oude fruitrassen, en meegebracht fruit van bezoekers proberen te determineren. De dag was een groot succes en werd bezocht door ca. 1000 mensen. Op deze dag kwam o.a. dhr. M. J. uit A. langs. Hij is een verre nazaat van de Janssen die in de 19e eeuw zijn naam gaf aan een Limburgs streekras, Janssen van Welten. Hij bood enthousiast van deze appel aan, zie ook het stuk over erfgoed en vermeerdering.

Een fors gedeelte van de fruittentoonstelling is drie weken later overgebracht naar Alden Biezen (B), waar ze opnieuw tentoongesteld zijn op de EuroPOM 2019.

Publicaties (van 2019 en ouder)

“Nederlands Fruit Netwerk is op stoom gekomen”, M. van Lienden, Pomospot (24), 4, 2018, pp. 12-13

“Het Nederlands Fruit Netwerk”, M. Rutten, ‘t Klumpke (22) 1, 2019, pp 2.

“Het behoud van Nederlandse fruitrassen”, M. Rutten, Pomospot (25) 4, 2019, pp.28-29.

“Oude fruitrassen worden behouden door het Nederlands Fruit Netwerk”, CGN, W. van Dooijeweert, Groen Kennisnet 16 maart 2018.

<https://www.groenkennisnet.nl/nl/groenkennisnet/show/Oude-fruitrassen-words-behouden-door-het-Nederlands-Fruit-Netwerk.htm>

“CGN appelcollectie onder de loep genomen”, CGN, W. van Dooijeweert, Groen Kennisnet 28 september 2019. <https://www.groenkennisnet.nl/nl/groenkennisnet/show/CGN-appelcollectie-onder-de-loep-genomen.htm>

Presentaties

Op de jaarvergadering van het PGL en de voorjaarsbijeenkomsten zijn presentaties gegeven omtrent de werkwijze en stand van zaken van het Fruit Netwerk.

17 maart: Jaarvergadering PGL, “Het Nederlands Fruit Netwerk, onderdeel van de Oerakker”

3 juli: Voorjaarsbijeenkomst van de Oerakker: “Stand van zaken in het Nederlands Fruit Netwerk”